

Verkenning en kaderstelling Beleidsprogramma Natuur 2027-2031

Bijlage bij de statenbrief startgesprek

16-09-2025

UTSP-1877248024-636

Inhoud

1.	Relevante trends.....	3
2.	Ontwikkelingen Utrechts natuurbeleid	5
3.	Kaders voor het programma	8
4.	Ambitie en strategie	12
	Bronnen	18

1. Relevante trends

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste trends en ontwikkelingen benoemd die relevant zijn voor het natuurbeleid in de provincie Utrecht.

Belang van biodiversiteit voor de samenleving

Het belang van (herstel van) natuur en biodiversiteit wordt (inter)nationaal onderkend en staat niet meer ter discussie. Wereldwijd is de biodiversiteit sinds 1975 met 73% afgenomen.

Eind 2022 zijn tijdens de Biodiversiteitsconferentie van de Verenigde Naties nieuwe mondiale doelen voor natuurherstel overeengekomen voor 2030 en 2050 in het Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (GBF). Vrijwel alle landen, inclusief Nederland, hebben deze nieuwe VN-doelen onderschreven. De VN-doelen vormen een belangrijk oriëntatiepunt voor de beweging richting een natuurinclusieve samenleving in Nederland.

In 2024 is door het Europees Parlement de Natuurherstelverordening (NHV) aangenomen. Deze verordening geeft uitvoering aan de Europese natuurherstelstrategie (2020) als onderdeel van de green deal en verbindt nadere kaders aan de uitvoering van de Vogel- en Habitatrichtlijn. De NHV verplicht lidstaten onder meer tot het opstellen van een natuurherstelplan waarin nadere maatregelen worden opgenomen voor natuurherstel in en buiten natuurgebieden. Dit natuurherstelplan wordt in 2026 verwacht en zal doorwerken in onder meer de Omgevingswet.

Landelijk is in 2023 het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) opgetuigd om de opgaven die spelen in het landelijk gebied gezamenlijk en integraal op te pakken. Niet alleen om problematiek voor natuur en milieu op te lossen, maar ook om vastgelopen vergunningverlening los te trekken. Na de val van het kabinet Rutte IV is deze aanpak door het kabinet Schoof geschrapt. De doelen en de financiering voor een eerste pakket aan maatregelen zijn echter overeind gebleven. In Utrecht gaan we door met deze integrale aanpak in het Utrechts Programma Landelijk gebied.

Belang van natuur voor onze gezondheid

We hebben in onze provincie in 2040 naar verwachting 25% meer inwoners. Ook in wetenschappelijk onderzoek wordt het belang van natuur voor onze (mentale) gezondheid genoemd, ook in de eigen woonomgeving. Tijdens de COVID-pandemie werd het belang van natuur voor onze gezondheid eens te meer onderstreept. De bezoeken aan natuurgebieden namen fors toe en ook na de crisis zien we nog een toename in het aantal bezoeken aan de natuur. We verwachten dat het aantal bezoekers, ook zonder actieve inzet, de komende jaren groeit.

Verbreiding van het natuurbeleid

In de afgelopen jaren is steeds meer het besef gegroeid dat natuur een belangrijke maatschappelijke waarde vertegenwoordigt. Dat betekent dat het natuurbeleid zich niet alleen moet richten op het beschermen van natuur in natuurgebieden maar zich moet verbreden naar het verbeteren van natuur buiten beschermde natuurgebieden, het integreren van natuur in de stedelijke leefomgeving en het betrekken van inwoners, maatschappelijke organisaties, en bedrijven bij natuurbeleid (PBL, 2024; RLI 2022). Dit uit zich bijvoorbeeld in het [ambitiedocument Nederland Natuurpositief](#) (2019) dat door Rijk en provincies is opgesteld. Dit verhaal wordt ook uitgedragen in het kader van de [Agenda Natuurinclusief](#) en er ligt een belangrijke koppeling met het realiseren van een Basiskwaliteit Natuur dat als nieuw begrip in het natuurbeleid is geïntroduceerd.

Grote druk op de ruimte

Door de grote ruimtevragen vanuit onder meer water, biodiversiteit, klimaat, energie, wonen, werken en mobiliteit, wordt de druk op de ruimte steeds groter in het relatief kleine en dichtbevolkte Utrecht. Daarbovenop komt de ruimtevraag voor defensie, vanwege de geopolitieke ontwikkelingen in de wereld. In het landelijk gebied is de beschikbaarheid van voldoende grond voor extensievere

vormen van landbouw ook een belangrijke factor in het ruimtegebruik. Deze grote ruimtelijke opgaven staan vaak op gespannen voet met duurzaam behoud en versterking van biodiversiteit.

De verstrengeling van natuur met de samenleving in een beperkte ruimte levert ook (soms nieuwe) uitdagingen op. Dit levert spanningen op in de samenleving waarbij het debat rondom natuur soms meer gepolariseerd raakt. Een goed voorbeeld hiervan is het opnieuw leren samenleven met de wolf die sinds 150 jaar weer in onze provincie leeft. Bovendien zien we dat de vergunningverlening steeds lastiger wordt omdat de basis niet op orde is (zie ook hoofdstuk 2), besluiten steeds vaker juridische worden aangevochten en er daarnaast weinig ruimte is voor (compenserende) maatregelen.

Natuur en recreatie gaan vaak goed samen: zo zorgt de beleving van natuur ook voor het draagvlak van behoud van die natuur. Toch zien we ook dat de toename van bezoekers in sommige gebieden soms tot een te hoge druk op de natuurwaarden leidt. De afgelopen jaren, zeker sinds de coronaperiode, is ook gebleken hoe belangrijk het is om te zorgen voor een balans tussen natuur en recreatie.

Klimaatverandering

Het klimaat verandert. Dat vraagt om aanpassingen van de omgeving, om gedragsverandering en om maatregelen die de omvang en snelheid van de opwarming van de aarde beperken. In het Klimaatakkoord is afgesproken de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Hiervoor is een integrale en versnelde aanpak nodig. Klimaatverandering legt ook een grote druk op onze natuurgebieden. Op onder meer de Utrechtse Heuvelrug is droogteverdroging een belangrijke drukfactor. De toename van extreme weerscenario's brengt ook risico's voor de natuur, zoals natuurbrand, met zich mee.

Ecosysteemdiensten

In de Europese biodiversiteitsstrategie (2020) wordt het belang van gezonde ecosystemen voor het leveren van ecosysteemdiensten benadrukt. Het gaat daarbij onder meer om het belang van natuur als natuurlijke oplossing voor het vastleggen van CO₂, over het belang van bestuivers voor de landbouw en het belang van groen als verkoelend element in stedelijke ecosystemen. Ook in het ambitiedocument "Nederland Natuurpositief" (2019) van het Rijk en provincies wordt het belang van natuur voor gezonde bodems, natuurlijke weerstand tegen ziekten, schoon water en schone lucht benadrukt.

Meer aandacht voor beschikbare natuurdata

De vraag naar (betrouwbare) en beschikbare natuurdata en natuurinformatie neemt toe. Dit geldt in het bijzonder voor de natuurdata en -monitoring betreffende de VHR doelen in de Natura 2000-gebieden maar ook daarbuiten (Natuurherstelverordening). In interprovinciaal verband wordt daarom gewerkt aan het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM) zodat meer gebiedsgerichte informatie beschikbaar komt op basis van landelijk uniforme afspraken en werkwijzen. Databehoeften die voortkomen vanuit Programma Natuur, VHR-doelen, doelen vanuit de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering, UPLG, vergunningverlening, Natura 2000-beheerplannen, natuurdoelanalyses en adviezen van de Ecologische Autoriteit worden hierin integraal meegenomen. BIJ12, de provincies en de ministeries van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) en Infrastructuur en Waterstaat (IenW) werken dit programma de komende jaren verder uit. De trend van vraag naar meer en uitgebreidere monitoring, volgens de MDIAR systematiek dit staat voor: Metingen, Data, Informatie, Analyse, en Rapportage, zal ook invloed hebben op de Utrechtse natuurinventarisaties en -monitoring.

Voorbeelden van ecosysteemdiensten in Nederland

Bron: PBL, WUR, CICES 2014

www.pbl.nl

2. Ontwikkelingen Utrechts natuurbeleid

In de Natuurvisie (2016), inclusief de vier supplementen Biodiversiteit, Instrumentarium, Realisatie en Monitoring en bijsturing, is in vijf pijlers aangegeven langs welke lijnen het natuurbeleid wordt vormgegeven. De Natuurvisie is inmiddels op een aantal punten aangevuld met nieuw beleid. Dit betreft onder meer het Strategisch bosbeleid (2022) en het Omgevingswetprogramma Faunabeleid en monitoring (2024). Ook zijn er nieuwe uitvoeringsprogramma's opgesteld zoals het Uitvoeringsprogramma Invasieve Exoten 2022 -2026, Aanpak Biodiversiteit in Stad en Dorp (BISD) (2021) en Groen groeit mee (2022).

In de [Rapportage Natuur 2021-2024](#) is uitvoerig beschreven hoe het staat met de realisatie van dit natuurbeleid in onze provincie en wordt aangegeven hoe het gesteld is met de natuur en biodiversiteit. Hieronder worden de belangrijkste ontwikkelingen benoemd.

Afname biodiversiteit

De natuur staat er niet goed voor. De biodiversiteit neemt ondanks de inspanning van overheid en samenleving om het tij te keren al decennialang af. De provincie Utrecht wijkt daarbij niet af van de landelijke en Europese trend. De achteruitgang van de biodiversiteit gaat helaas nog steeds door en de contrasten tussen het agrarisch gebied en de natuurgebieden worden groter. Binnen natuurgebieden is de botanische kwaliteit, ondanks grote inspanningen in natuurbeheer en -herstel, vaak matig tot slecht. Ook de biodiversiteit in de stad staat onder druk en is de afgelopen decennia flink afgenomen.

Natuurgebieden

Om de afnemende trend in biodiversiteit te keren zetten we als provincie onder meer in op het vergroten van natuurgebieden en bossen. We constateren dat dit niet snel genoeg gaat. We liggen niet op schema om de vastgestelde doelen voor realisatie van NNN, Groene Contour en bos te halen. De kans is groot dat we daarmee niet zullen voldoen aan de afspraken met het Rijk. Ook veel andere provincies lopen hier tegenaan. Dit blijkt ook uit de (landelijke) [Voortgangsrapportage Natuur](#).

Ook de kwaliteit van veel bos- en natuurgebieden is onvoldoende. Zowel in Natura 2000-gebieden als in de andere gebieden van het NNN. Dit blijkt onder meer uit de Natuurdoelanalyses die voor de Natura 2000-gebieden zijn uitgevoerd. Belangrijke reden voor de achteruitgang van natuurkwaliteit binnen en buiten natuurgebieden is de toename van zogenoemde drukfactoren waaronder verzuring en vermesting (extra aanvoer van voedingsstoffen, met name stikstof en fosfaat). Daarnaast zijn ook verdroging, versnippering, invasieve exoten, verstoring en habitatvernietiging belangrijke drukfactoren voor de natuurkwaliteit. De te hoge stikstofdruk zorgt niet alleen voor achteruitgang van natuurwaarden, maar betekent ook dat vergunningen voor ontwikkelingen zoals woningbouw veelal niet verleend kunnen worden.

Bij het verbinden van natuurgebieden ligt de focus vaak op het aanpakken van knelpunten met infrastructuur, terwijl het om de hele verbinding gaat waarvan faunapassages een onderdeel zijn. Op een aantal punten zijn natuurgebieden nog steeds niet goed verbonden.

De beschermingsregels voor bos- en natuurgebieden zijn in veel gevallen effectief in het voorkomen van aantastingen door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Uitzonderingen zijn alleen mogelijk wanneer de natuur ter plekke versterkt wordt.

Planten en dieren

In Utrecht gaat het met een aantal plant- en diersoorten goed. Voor soorten als bever en ooievaar heeft het natuurbeleid zijn vruchten al afgeworpen. Ook de otter wint aan terrein en de wolf komt weer na 150 jaar voor in onze provincie. Zeldzame en kritische soorten, maar ook algemene soorten, denk aan konijn, haas en egel, gaan achteruit. De afname van een aantal soorten weidevogels sluit aan bij de landelijke trend. Op een aantal plekken in Utrecht lijkt de populatie grutto's zich te stabiliseren. Langjarige monitoring moet uitwijzen of dat inderdaad het geval is. Uit onderzoek komt tevens naar voren dat (zwaar) agrarisch natuurbeheer een positief effect heeft op weidevogels. De achteruitgang van vissen van helder en plantenrijk water laat zien dat de waterkwaliteit van veel wateren nog niet voldoet aan de eisen van de Kaderrichtlijn Water.

We moeten concluderen dat het beleid dat in het vorige programma is ingezet - ondanks een aantal successen - nog niet het gewenste effect sorteert. Door de achteruitgang van soorten merken we dat het moeilijker is om vergunningen te verlenen en algemene vrijstellingen in stand te houden.

Natuur en mens

Lopen en bewegen in de natuur bevordert de mentale en fysiek gezondheid van mensen. Mede daarom vindt de provincie het beleefbaar maken van natuur en het betrekken van inwoners bij natuur belangrijk. Terreinbeheerders, buitenplaatseigenaren en groene organisaties maken natuur en landschap beleefbaar onder andere door recreatieve openstelling van natuurterreinen. De provincie stimuleert en faciliteert dit. De provinciale beleidsaanpak Biodiversiteit in Stad en Dorp is gericht op behoud en versterken van de biodiversiteit en natuurbeleving in de gebouwde omgeving. Vrijwillige inzet van bewoners is zeer effectief om betrokkenheid bij de natuur te vergroten. Het is dan ook wenselijk om activiteiten in dat verband voort te zetten. Hetzelfde geldt voor de activiteiten met als doel het versterken van beleving van natuur door kinderen.

De provincie blijft zich inzetten om samenleven met wilde dieren mogelijk te maken. In het Omgevingsprogramma Faunabeleid en monitoring is het faunabeleid nader uitgewerkt. Het programma richt zich op (beschermde) dieren die mogelijk schade en/of overlast kunnen veroorzaken. Om te voorkomen dat de maatschappij onevenredige schade ondervindt (aan landbouw, verkeer, waterkeringen, begraafplaatsen, sportvelden, voedselopslag en biodiversiteit) staat de provincie Utrecht schadebestrijding en/of populatiebeheer toe voor een aantal diersoorten. Denk daarbij aan bijvoorbeeld het beheer van ganzen (gewasschade, vliegveiligheid) en reeën (verkeersveiligheid).

Financiering

Een doelstelling in het voorgaande programma was om het natuurbeleid minder afhankelijk te maken van overheidsfinanciering. Tot nog toe is dit niet gelukt. Voor landgoed- en andere terreineigenaren wordt het steeds lastiger om het onderhoud van deze terreinen te financieren, mede doordat de kosten voor beheer en onderhoud stijgen. Ook voor realisatie van de Groene Contour is het niet gelukt financiering uit andere bronnen aan te boren. Wel hebben we vanuit de Rijksoverheid extra geld gekregen om de natuurkwaliteit in Utrecht te verbeteren in het kader van de UPLG-maatregelpakketten.

Monitoring

Een groot deel van de natuurmonitoring is onderdeel van landelijke stelsels om zicht te krijgen op het doelbereik voor de landelijke en internationale verplichtingen. Tussen Rijk en Provincies zijn afspraken gemaakt over verantwoordelijkheden van de monitoring en rapportages. Bij¹² ondersteunt provincies op het vlak van natuurmonitoring. Landelijk is geconstateerd dat er een verbeterslag nodig is om op verschillende schaalniveaus, waarmee naast de landelijke staat van instandhouding ook over lokale instandhoudingsdoelstellingen van individuele natuurgebieden,

inclusief Natura2000 en daarbuiten gemonitord gaat worden. Dat is ook voor vergunningverlening van groot belang. Daarnaast zijn provinciale accenten gelegd. We constateren dat we nog onvoldoende zicht hebben op de natuurkwaliteit in en buiten natuurgebieden.

Werken met het natuurbeleid

We merken dat het natuurbeleid versnipperd is geraakt over veel verschillende beleidsproducten en zowel binnen als buiten de provincie niet altijd even herkenbaar en inzichtelijk is. Een aantal beleidsonderdelen die in de natuurvisie zijn opgenomen zijn in de praktijk niet goed toepasbaar (zoals het beleid rondom natuurparels) of zijn onvoldoende tot uitvoering gekomen (zoals de verdienmodellen binnen Groene contour).

3. Kaders voor het programma

Het natuurbeleid wordt bepaald door wettelijke kaders, bestuurlijke afspraken, Europese en landelijke kaders en de kaders uit de Omgevingsvisie. De Omgevingsvisie wordt parallel met het opstellen van het Beleidsprogramma Natuur geactualiseerd. Dat betekent dat de nieuwe of aangepaste kaders voor het BPN direct meegenomen worden bij de actualisatie van de Omgevingsvisie.

Wettelijke taken en bestuurlijke afspraken

Veel van de kaders voor het beleidsprogramma komen voort uit de wettelijke taken die de provincie heeft op het gebied van natuur en zijn daarmee sterk sturend voor zowel de Omgevingsvisie als de uitwerking in het Beleidsprogramma. Het grootste deel van deze wettelijke taken is opgenomen in de Omgevingswet en bijbehorende besluiten: het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) en het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal). Een groot deel van deze wettelijke taken komt voort uit de verplichtingen die het Rijk heeft op grond van Europese verdragen en richtlijnen, met name de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Daarnaast willen we in het beleidsprogramma zo veel mogelijk vooruitlopen op de verplichtingen die voortvloeien uit de in 2024 vastgestelde Europese Natuurherstelverordening die nog doorwerking moet vinden op Rijksniveau. Naast wettelijke taken houden we ons in ons programma ook rekening met bestuurlijke afspraken zoals het Klimaatakkoord, de Nationale bossenstrategie en de Nationale agenda Natuurinclusief.

Aanpak Ruimte voor Landbouw en Natuur (RLN)

Met de aanpak Ruimte voor Landbouw en Natuur (RLN) in november 2024 heeft het Rijk de contouren geschetst van een uitvoeringsgerichte en gebiedsspecifieke aanpak om de doelen op gebied van natuur, water en klimaat te behalen. Binnen de aanpak wordt gewerkt aan ruimtelijke keuzes, agrarisch natuurbeheer, innovatie, gebiedsgerichte regels, sociaaleconomische actielijnen en het faciliteren van grondmobiliteit. Het kabinet committeerde zich bij deze nieuwe aanpak aan de nationaal en internationaal afgesproken doelen, maar zij legt ook nieuwe accenten. Doelsturing voor individuele bedrijven is in deze nieuwe aanpak een belangrijk element voor het behalen van verscheidene milieu- en klimaatdoelen. Met de val van het Kabinet is het beloofde vervolg, een kamerbrief in voorjaar 2025, uitgebleven.

Programma Natuur

Rijk, provincies en partners zijn in 2021 gestart met het Programma Natuur. Dit is een gezamenlijk programma dat zich richt op herstel van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Doel van het Programma Natuur is om in 2030 70% gunstige staat van instandhouding van soorten en leefgebieden volgens de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) te bereiken. Het programma loopt tot en met 2032. Het Rijk investeert in totaal € 2,8 miljard in dit programma. Voor de tweede (en laatste) fase heeft de Provincie Utrecht € 33,2 miljoen toegekend gekregen.

Provincies stellen de benodigde maatregelen op en kunnen hiermee aan de slag voor het maken van afspraken met terreinbeheerders, waterschappen en gemeenten voor de uitvoering van natuurherstelmaatregelen. Ook in de omgeving van de Natura 2000-gebieden zullen maatregelen genomen worden.

De maatregelen vanuit het Programma natuur fase 2 en het UPLG-maatregelpakket 4 Natura 2000-gebieden met overgangszones zijn nauw op elkaar afgestemd. Voor de uitvoering van de natuurherstelmaatregelen vanuit het Programma Natuur en het UPLG heeft het Rijk al middelen toegekend. Het zijn daarmee al financieel gelabelde maatregelen, sturend voor de aanpak van

natuurherstel van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden en in die zin kaderstellend voor het Natura 2000-natuurbeleid in het BNP.

Europese kaders

Vogel- en Habitatrichtlijn

De Vogelrichtlijn (2009) en Habitatrichtlijn (1992) hebben beide tot doel de Europese natuur te beschermen en daarmee de biodiversiteit te behouden en versterken. Deze richtlijnen, en de verplichtingen daaruit, zijn verwerkt in de Omgevingswet en de bijbehorende amvb's.

Natuurherstelverordening

De Verordening inzake natuurherstel (hierna: de Natuurherstelverordening - NHV) is juni 2024 vastgesteld. Deze verordening is gericht op het herstel van ecosystemen om zo het herstel van de biodiversiteit en de veerkracht van de natuur op het gehele grondgebied van de Unie te waarborgen. In de verordening zijn bepalingen opgenomen over zowel landelijk als stedelijk gebied.

De Natuurherstelverordening heeft overlap met, en is een versterking en verbreding van een aantal Europese en internationale regels die al van toepassing zijn, zoals o.a. de Vogelrichtlijn, Habitatrichtlijn en Kaderrichtlijn Water. De Natuurherstelverordening concretiseert de daarin opgenomen doelen en geeft tijdspaden voor het behalen van die doelen. De Natuurherstelverordening verplicht de lidstaten om een Nationaal herstelplan op te stellen, waarin doelstellingen worden aangegeven voor 2030, 2040 en 2050.

Coalitieakkoord en begroting

In het huidige coalitieakkoord '[Aan de slag voor Utrecht 2023-2027](#)' is een groot aantal ambities opgenomen op het gebied van natuur. Deze ambities zijn richtinggevend voor het BPN. Bovendien wordt onder andere in het kader van het UPLG gewerkt aan de ambities.

In de begroting zijn doelen opgenomen op het gebied van natuur. In de programmabegroting voor 2025 staat: "Aangezien de Natuurvisie uit 2016 alweer wat jaren oud is en de Omgevingswet ons noodzaakt het natuurbeleid hierin goed te verankeren, is het wenselijk in 2025 een Omgevingswetprogramma Natuur op te stellen en dit in 2026 vast te stellen."

Omgevingsvisie

De provinciale Omgevingsvisie is de integrale visie voor de fysieke leefomgeving van het provinciale grondgebied en vloeit voort uit de Omgevingswet. De Omgevingsvisie biedt de provinciale kaders voor de beleidsuitwerking. In de Omgevingsvisie zijn onder andere onze provinciale belangen, rollen, kwaliteiten, ambities, thematisch beleid en gebiedsuitwerkingen uitgewerkt. Voor het opstellen van het BPN wordt de gewijzigde Omgevingsvisie als uitgangspunt genomen (De planning is om deze in 2026 vast te stellen).

In de gewijzigde Omgevingsvisie worden drie centrale uitgangspunten gehanteerd, te weten: we kiezen gebiedsgericht voor integrale, toekomstige oplossingen, we behouden of versterken de Utrechtse kwaliteiten en we concentreren, combineren en prioriteren nieuwe ontwikkelingen om zorgvuldig om te gaan met de schaarse ruimte. Een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving die gebaseerd is op het natuurlijke systeem van bodem, water en natuur vormt de rode draad door onze Omgevingsvisie. Bovendien ontwikkelen we natuurinclusief.

Voor het natuurbeleid zijn juridische kaders (waaronder Omgevingswet, Vogel- en habitatrichtlijn en Natuurherstelverordening¹) sterk bepalend. Bovendien staat het natuurbeleid niet op zichzelf en is sterk verweven met andere thema's, zoals het bodem- en watersysteem, onze gezondheid en aan landbouw. In de (deels gewijzigde) Omgevingsvisie denken we specifiek voor het thema natuur aan de volgende ambities:

- 2050: de biodiversiteit is ten opzichte van 1990 toegenomen. Dier- en plantensoorten die van nature in Utrecht in het wild voorkomen en hun biotopen en habitats zijn behouden en hersteld in zowel het landelijk als het stedelijk gebied.
 - 2030: elk Natura 2000-gebied heeft de instandhoudingsdoelen bereikt waarmee we bijdragen aan de Gunstige Staat van Instandhouding (GSvI) op landelijk niveau. Per direct voorkomen we verslechtering van de instandhoudingsdoelen.
- 2050: de provincie Utrecht heeft een robuust, klimaatbestendig natuurnetwerk van hoge kwaliteit. De kwaliteit van het NNN is hersteld.
 - 2035: alle nieuwe natuur die nog nodig is voor het Natuurnetwerk Nederland heeft de functie natuur en is met hoogwaardige natuur ingericht. We zetten ons maximaal in op eerdere realisatie.
 - 2040: in totaal is 3.000 ha natuur in de Groene contour gerealiseerd en toegevoegd aan het NNN.
- 2050: natuurgebieden zijn verbonden door robuuste ecologische structuren, ecologische verbindingen en faunavoorzieningen en 10 % van het landelijk gebied bestaat uit groenblauwe dooradering.
 - 2030: 5% van het landelijk gebied bestaat uit Groenblauwe dooradering.
- 2050: bossen zijn uitgebreid, vitaal, toekomstbestendig, beschermd en maatschappelijk gewaardeerd.
 - 2040: bossen zijn uitgebreid met 1500 hectare (vanaf 2020) en zijn vitaal.

2050: de provincie Utrecht heeft een natuurinclusieve samenleving en er is een grote maatschappelijke betrokkenheid bij natuur. De natuur heeft een hoge belevingswaarde.

Voor het (deels gewijzigde) beleid denken we, in lijn met bovengenoemde uitgangspunten, (inter) nationale verplichtingen en ambities, aan de volgende punten²:

- (systeem) Herstel van Natura-2000 gebieden waarbij ook in een zone rondom de Natura 2000-gebieden maatregelen moeten worden genomen (zogenoemde overgangsgebieden);
- Versterken van een robuust klimaatbestendig NNN van hoge kwaliteit;
- Combineren van de opgaven natuurrealisatie (inclusief Groene contour) met andere natuuropgaven (zoals die voor Vogel- en habitatrichtlijnsoorten);
- Realiseren van natuurverbindingen met robuuste structuren en ecologische verbindingen ingebed in een landelijk gebied met groenblauwe dooradering;
- Uitbreiden en verbeteren van het leefgebied van weidevogels.
- Versterken van biodiversiteit in het agrarisch en stedelijk gebied; waarbij we inzetten op natuurinclusief ontwikkelen en een basiskwaliteit Natuur.
- Uitbreiden en revitaliseren van bos (Strategisch bosbeleid);
- Meer in balans brengen van het beleid ganzenrustgebieden met andere ontwikkelingen die bijdragen aan onze provinciale belangen (waaronder natuur);
- Inspannen (samen met onze partners) voor Natuurbrandpreventie.

¹ Het is aan het Rijk om de Europese Natuurherstelverordening (2024) door te vertalen in een natuurherstelplan (2026). In het nog op te stellen beleidsprogramma natuur wordt alvast zoveel mogelijk hierop geanticipeerd.

² Deze punten zijn nader uitgewerkt in de Statenbrief Wijzigingen in de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening die u binnenkort ontvangt (ter bespreking in de commissie ROW van 29 oktober).

Relatie tussen BPN en Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG)

Het UPLG is net als het BPN een programma onder de Omgevingswet. De Omgevingsvisie vormt het kader voor alle provinciale programma's, zo ook voor het UPLG. Daarnaast sluit het UPLG ook aan bij de in ontwikkeling zijnde voorgenomen wijzigingen van de provinciale Omgevingsvisie en Omgevingsverordening. De kaders voor het UPLG zijn in juni 2024 in PS vastgesteld (zie <https://www.stateninformatie.provincie-utrecht.nl/documenten/Kaderstellende-notitie-voor-het-Utrechts-Programma-Landelijk-Gebied-UPLG.pdf>). Het UPLG zit als omgevingswetprogramma op het grensvlak van beleid en uitvoering. Op onderdelen is het een beleidsmatige uitwerking van de Omgevingsvisie, anderzijds bevat het concrete maatregelen voor het realiseren van de doelen. Planning is het UPLG in 2026 vast te stellen met een looptijd tot 2035. In het UPLG zijn structurerende principes voor water, natuur, klimaat en landbouw opgenomen. Voor natuur gaat het om herstel van de natuur in Natura 2000-gebieden, overgangsgebieden rond Natura 2000-gebieden, gebiedsgerichte reductie van stikstofemissie en depositie, generieke normering stikstof, realisatie van natuurarealen t.b.v. de doelen uit de Vogel- en Habitatrichtlijn, kwaliteitsverbetering van bestaande natuur en versterking van de biodiversiteit in het agrarisch gebied. In het UPLG zijn doelen opgenomen voor de opgaven vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijn, reductie van de stikstofemissie, realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN), Groene Contour, Bossenstrategie en Groenblauwe Dooradering (GBDA).

Veel van de natuurthema's die in het UPLG zijn opgenomen, vragen beleidsmatig een verdere uitwerking in het BPN. In het UPLG zijn voor een aantal onderdelen richtinggevend uitspraken opgenomen die een plek krijgen in de Omgevingsvisie en die vervolgens nog een nadere uitwerking vragen in het BPN. Dit betreft onder meer de opgaven vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijn, waaronder de weidevogelgraslanden, de uitwerking van de overgangsgebieden rondom de Natura 2000-gebieden, de kaart essentiële percelen natuur of de realisatie van het NNN en Groene Contour. Ook gaat het BPN over meer natuurthema's dan het UPLG, zoals natuur in het stedelijk gebied of de Basiskwaliteit Natuur. Voor die onderwerpen zal het BPN een nadere beleidsuitwerking geven.

Agenda Natuurinclusief

Het IPO heeft in haar appreciatie van de landelijke Agenda Natuurinclusief (AN) richting de rijksoverheid aangegeven dat alle provincies starten met een verkenning of een eigen provinciale Agenda Natuur-inclusief waarmee lokaal/regionaal handen en voeten wordt gegeven aan de landelijke AN. Met het Uitvoeringsprogramma Agenda Natuur-inclusief provincie Utrecht 2026-2029: Samen voor natuur (UAN), wordt hier invulling aan gegeven.

4. Ambitie en strategie

In dit hoofdstuk benoemen we waar het Beleidsprogramma Natuur op ingaat. Dit is gebaseerd op de (wettelijke) kaders, ervaringen met het huidige beleid en waar mogelijk anticiperen we op gesignaleerde trends en ontwikkelingen.

Centraal in het beleidsprogramma staat de ambitie om toe te werken naar een "Rijke en veerkrachtige natuur in een natuurinclusieve samenleving". Natuur is daarbij een breed begrip dat ook biodiversiteit omvat. Het slaat dus niet alleen op de natuur in natuurgebieden, maar zeker ook op natuur in het agrarisch en stedelijk gebied. Een 'Rijke en veerkrachtige natuur' is soortenrijk, vitaal, van voldoende omvang, robuust, klimaatbestendig en daarmee dus toekomstbestendig. Deze ambitie zullen we in het beleidsprogramma verder uitwerken.

Bovendien vinden we het belangrijk dat de natuur is ingebed in de samenleving. De samenleving is verbonden met de natuur en de natuur is verbonden met de samenleving. De natuur draagt bij aan de gezondheid van mensen en is een belangrijke basis voor de economie. Kort gezegd kunnen we niet zonder de diensten die de natuur ons levert.

Tot slot staat het natuurbeleid niet los van het beleid en uitwerking daarvan van andere thema's. Bij het opstellen van het BPN verliezen we de samenhang met andere programma's niet uit het oog. We grijpen de samenwerking en meekoppelkansen met andere opgaven aan om natuurdoelen te behalen en stemmen af met andere provinciale beleidsprogramma's.

Figuur 1: Strategieën uitwerking Natuurbeleid

We geven invulling aan de centrale ambitie door vier strategieën: behouden, verbeteren, versterken, en verbreden:

- **Behouden:** Natuur is moeilijk vervangbaar, schaars en de opgave is groot. Behoud vormt dan ook de basis. Voor het behouden van de aanwezige natuur is bescherming nodig via regels in de verordening, vergunningverlening en handhaving. Tevens zullen populaties en aanwezige natuur goed beheerd moeten worden om de kwaliteit te behouden. Door natuurinclusief te ontwikkelen kunnen (natuur) kwaliteiten behouden worden.
- **Verbeteren:** De kwaliteit van natuur is afhankelijk van de condities. We verbeteren de omgevingscondities door herstel van water- en bodemcondities en het verminderen van drukfactoren zoals (stikstof)deposities, invasieve exoten, chemische vervuiling etc. en zorgen voor goede milieucondities voor een basiskwaliteit natuur.
- **Versterken:** we versterken de natuur door voldoende kwaliteit, omvang en samenhang. Voor betere kwaliteit is, naast verbeteren van de omgevingscondities, herstelbeheer of revitalisering van bos nodig. Omvang en samenhang versterken we door vergroten van natuurgebieden en verbinden van leefgebieden van soorten of soortgroepen die beschermd en bedreigd zijn en/of waar Utrecht een belangrijke betekenis voor heeft,
- **Verbreden** van natuur: vergroten van natuur als waarde voor de mens. Natuur levert het een bijdrage aan een prettige leefomgeving, aan natuurbeleving en daarmee ook aan het welzijn en de gezondheid van mensen. Bovendien zorgt natuur voor onder andere bestuiving, plaagbeheersing en waterzuivering.

Behouden

Behouden door te beschermen

Een belangrijke hoeksteen van het behoud van natuurwaarden is de bescherming van huidige natuurwaarden. Deze bescherming vloeit voort uit onze wettelijke taken en juridische kaders op dit vlak die zijn opgenomen in de Omgevingswet. In onze Omgevingsverordening zijn, aanvullend op de rijksregels, instructieregels opgenomen voor de ruimtelijke bescherming van NNN, Groene Contour, Weidevogelkerngebied en Oude bosgroeiplaatsen en activiteitenregels voor de onderdelen soortbescherming, houtopstanden en ganzenrustgebieden. Daarnaast zijn wij bevoegd gezag voor Natura 2000 vergunningen. Voor wat betreft soortbescherming stimuleren wij gemeenten om soortenmanagementplannen op te stellen. Bovendien gaan we aan de slag met onderzoeken naar en maatregelen ter verbetering van de gunstige staat van instandhouding van soorten. Op dit moment is ons beleid op dit vlak opgenomen in het beleidskader Wet Natuurbescherming. Dit beleidsdocument is verouderd en wordt geactualiseerd in het BPN.

Behoud door natuurbeheer

Hoe uitvoering wordt gegeven aan het natuurbeheer staat in het natuurbeheerplan. We gaan in het BPN na of er beleidsaanpassingen nodig zijn om het natuurbeheer doeltreffender te maken. We denken hierbij aan meer doelsturing en aanpassing van zoekgebieden.

Op het gebied van het agrarisch natuurbeheer is een aantal beleidsdocumenten zoals de weidevogelvisie verouderd. In het BPN geven we aan hoe we het agrarisch natuur- en landschapsbeheer inzetten voor het behalen van de natuurdoelen in het landelijk gebied. Daarbij sluiten we aan bij het nieuwe beleid in de recent vastgestelde visie Toekomst landbouw en voedsel Provincie Utrecht 2050.

In het BPN beschrijven we de kansen voor natuur langs provinciale wegen. De provincie is verantwoordelijk voor het beheer van circa 300 kilometer provinciale wegen, plus een aantal watergangen, waaronder de Eem. We werken toe naar een beheer van bermen en oevers dat, binnen de grenzen van verkeersveiligheid, is gericht op het behouden en ontwikkelen van natuurrijke

begroeiingen. Daarnaast programmeren we aanleg en onderhoud van faunavoorzieningen, om aanrijdingen te voorkómen en de verbinding tussen natuurgebieden te vergroten.

Veel natuur binnen de provincie ligt op plekken die tevens een andere waarde hebben, zoals voor cultuurhistorie. Door integraal naar deze locaties te kijken gaan we op zoek naar de mogelijkheden om zowel te zorgen voor het behoud van natuur als het belang van die andere functies te dienen.

Behouden door beheren van populaties

Het beleid voor het planmatig en gecoördineerd beheer van schadeveroorzakende soorten en het uitkeren van tegemoetkomingen voor schade is opgenomen in het Omgevingswetprogramma Faunabeleid en Monitoring (OFM). Voor overzichtelijk natuurbeleid wordt dit Faunabeleid beleidsneutraal opgenomen in het BPN.

Behouden door natuurinclusief ontwikkelen

Bij nieuwe ontwikkelingen in het landelijk en stedelijk gebied is natuurinclusief het uitgangspunt. Hiermee zorgen we niet alleen voor behoud, maar ook voor versterking van natuur. De beleidsmatige basis hiervoor nemen we op in het BPN.

Verbeteren

Verbeteren door herstel bodem- en watercondities

Voor natuurontwikkeling en -behoud vormt het natuurlijke water- en bodemsysteem de basis. Het bepaalt onder andere welke soorten op welke plek van nature het beste overleven.

De uitwerking van het beleid voor water en bodem is vastgelegd in het Bodem- en Waterprogramma provincie Utrecht 2022-2027 en in het (nog vast te stellen) UPLG. Herstel van het hydrologisch systeem van Natura 2000-gebieden is opgenomen in het UPLG en wordt verder uitgewerkt in de (nieuwe) Natura 2000-beheerplannen. Voor het hydrologisch herstel van Natura 2000-gebieden zijn maatregelen buiten deze gebieden nodig (overgangszones). Hydrologisch systeemherstel is ook in andere gebieden nodig, o.a. de Utrechtse Heuvelrug. Ook daar wordt in het Bodem- en Waterprogramma provincie Utrecht 2022-2027 en in het UPLG aandacht aan besteed. In het Beleidsprogramma Natuur zal de samenhang tussen de thema's bodem en water en natuur helder worden beschreven.

Verbeteren door verminderen van drukfactoren

Drukfactoren zijn factoren die de natuurlijke omgeving negatief beïnvloeden en de biodiversiteit verminderen. Dit kunnen zowel abiotische als biotische factoren³ zijn. Los van herstel van de bodem- en watercondities, formuleren we beleid voor de drukfactoren zoals stikstofdepositie, nutriënten uit meststoffen, chemische bestrijdingsmiddelen, invasieve exoten en klimaatverandering.

Het verminderen van de impact en het gebruik van schadelijke gewasbeschermingsmiddelen draagt bij aan de biodiversiteit en gezondheid van mens en dier. Dit wordt gestimuleerd via de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw (UMDL), innovaties en kennisdeling. Er wordt onderzocht of het verbod op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in grondwaterbeschermingsgebieden uitgebreid kan worden. Daarnaast wordt onderzocht of en hoe schadelijke gewasbeschermingsmiddelen uit gefaseerd kunnen worden. Het maximaal terugdringen van schadelijke gewasbeschermingsmiddelen volgt het spoor van het handelingsperspectief Kaderrichtlijn Water. Verder heeft jurisprudentie in Nederland ertoe geleid dat er beleid gemaakt zal moeten worden zodat significante nadelige effecten op de Natura 2000-gebieden op voorhand uitgesloten kan worden.

³ Biotische factoren zijn levende organismen binnen een ecosysteem. Abiotische factoren zijn niet-levende factoren die invloed hebben op het leven in een ecosysteem.

Verbeteren Basiskwaliteit Natuur

In het Beleidsprogramma Natuur werken we uit hoe we vormgeven aan het onderwerp Basiskwaliteit Natuur (BKN) en hoe dit aansluit bij het bestaande beleid. BKN verwijst naar de set van condities (abiotiek, inrichting en beheer) die nodig is om te zorgen dat algemene soorten algemeen blijven en/of worden in gebieden waar natuur niet de leidende functie is. Het is een streefdoel voor een minimumniveau van biodiversiteit om ook in agrarische en bebouwde gebieden de juiste condities te creëren voor een gezond leefklimaat voor planten, dieren en mensen. BKN wordt als belangrijke houvast gezien voor een natuurinclusieve samenleving. Het geeft handelingsperspectief, een gemeenschappelijke taal, geeft houvast over wanneer iets natuurinclusief genoeg is en onder welke condities het aanbod van ecosysteemdiensten op peil kan blijven.

Versterken

Versterken door vergroten natuurgebieden

We versterken de robuustheid van de natuur door de oppervlakte natuur te vergroten⁴. In het BPN willen we komen tot een samenhangend beleid voor nog nieuw te realiseren natuurhectares. We denken aan het instellen van een ruimtelijke categorie 'Ontwikkelgebied voor natuuropgaven'. De natuurinrichting van dit ontwikkelgebied wordt bepaald door de opgaven die we vanuit (inter)nationale verplichtingen (waaronder de Natuurherstelverordening) hebben voor herstel van de Natura 2000-gebieden (VHR-habitats en soorten en connectiviteit); opgaven VHR (inclusief weidevogels in natuurgebieden), opgave overige voor Utrecht te beschermen soorten, verbinden leefgebieden (zie hieronder) en opgaven bos.

Versterken van de samenhang door verbinden leefgebieden

We maken in het BPN (en de Omgevingsvisie) een uitwerking van de benodigde verbindingen van een robuust natuursysteem op drie niveaus: robuuste structuren ("snelwegen"), ecologische verbindingen ("hoofdwegen"), en groenblauwe dooradering ("lokale wegen"). In het BPN nemen we conform het UPLG de doelstelling op voor realisatie van 10% GBDA in 2050 (en 5% in 2030). Natuurverbindingen overlappen vaak met recreatieve structuren.

Versterken van de kwaliteit

De kwaliteit van de bestaande natuur, inclusief de Natura 2000-gebieden, is veelal matig tot slecht, of is onvoldoende in beeld door weinig inzicht in de monitoringsdata van natuurbeheerders. Deels is de slechte kwaliteit te wijten aan matig tot slechte omgevingscondities, maar dat is vaak niet de enige reden. Ook het beheer zelf is niet altijd optimaal voor het gewenste natuurdoel of -gebied. De VHR-opgave en opgave van de Natuurherstelverordening leggen extra druk op kwaliteitsverbetering voor beschermde VHR-soorten en habitats. In het BPN willen we, meer nog dan voorheen, focussen op de kwaliteitsverbetering van bestaande natuur. Dat doen we door verbeteren van de omgevingscondities (zie eerder), door het robuuster maken van natuurgebieden (vergroten, zie hieronder), door verbinden (zie ook hieronder), maar bovenal door het versterken van de natuur door beter natuurbeheer, herstelbeheer en – specifiek voor bossen – door revitalisering van bossen.

In het BPN willen we komen tot een integraal plan voor kwaliteitsverbetering van bestaande natuur en voor revitalisering van bos. Voor de Natura 2000-gebieden waar wij voortouwnemer van zijn, doen we dat in de Natura 2000-beheerplannen.

Ook in het agrarisch gebied gaat de biodiversiteit nog steeds achteruit, ondanks soms goede resultaten door agrarisch natuurbeheer voor weidevogels en natuurinclusieve landbouw. In het UPLG gaan we uit van inzetten op het verhogen van de biodiversiteit in het agrarisch gebied, onder andere via een substantiële uitbreiding van het areaal waar agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)

⁴ . Het gaat hierbij niet om de Natura 2000-gebieden uit te breiden.

wordt uitgevoerd. Dit combineren we met de VHR-opgave voor weidevogelgraslanden en Groenblauwe Dooradering (GBDA). Alleen uitbreiding van het areaal met ANLb is niet voldoende, ook zal meer inzet op zwaardere beheerpakketten nodig zijn. In het BPN willen we het beleid voor ANLb verder uitwerken om te komen tot een forse uitbreiding van het agrarisch natuurbeheer, vooral voor (zwaar) weidevogelbeheer. Daarnaast willen we het agrarisch natuurbeheer aantrekkelijker maken door meer aandacht voor het verdienmodel. Dit doen we ook in samenhang met het UMDL stimuleringsbeleid. We houden ook rekening met de landelijke evaluatie van de ecologische effectiviteit van het ANLb in 2025.

Versterken van de populaties van soorten door gerichte maatregelen

In het beleidsprogramma willen we verder uitwerken hoe we vormgeven aan de gerichte bescherming van populaties. We evalueren het huidige beleid dat focust op aandachtsoorten, iconsoorten en natuurplets en actualiseren dit beleid of passen het aan.

In juni 2024 is de 'motie 24-50a Nu BIJsturen' aangenomen. Ook bestuivers zijn een belangrijk onderwerp in de natuurherstelverordening. We werken in het beleidsprogramma uit hoe we de doelstelling voor het terugdringen van de hoge sterfte aan (wilde) bestuivers willen behalen en hoe we monitoring van bestuivers vormgeven.

Verbreden

Verbreden van maatschappelijke waarde van natuur

De maatschappelijke waarde van natuur is enorm, de natuur levert diensten als schoon water en schone lucht waar we als samenleving niet zonder kunnen. Maar de natuur kan deze diensten alleen blijven leveren als de natuurkwaliteit op orde is en blijft.

Verbreden van de recreatieve waarde en beleving en recreatie

Voor onze fysieke en mentale gezondheid is het van groot belang dat we in de natuur kunnen recreëren en een groene en biodiverse leefomgeving hebben. We hebben hier weliswaar geen wettelijke taak op, maar vinden het van belang dat burgers betrokken zijn bij de natuur en de natuur kunnen beleven en stimuleren initiatieven die hieraan bijdragen. Bovendien draagt deze betrokkenheid bij aan het draagvlak voor natuur. In zowel de Omgevingsvisie als het BPN en het Beleidsprogramma Recreatie, Toerisme, Sport en Bewegen geven we richting aan onze inzet en werken verder uit hoe we de balans bewaken tussen natuur en recreatie.

Verbreden door inzet op natuurinclusieve samenleving

Vanuit de landelijke agenda natuurinclusief streven we ook in de provincie Utrecht naar een natuurinclusieve samenleving. In het 'Uitvoeringsprogramma agenda natuurinclusief' (UAN) provincie Utrecht 2026-2029: Samen voor natuur' wordt beschreven hoe we hieraan uitvoering geven. Ook wordt onze inzet voor natuur in stad en dorp beschreven. Dit uitvoeringsprogramma sluit aan bij het beleid in het BPN.

Verbreden door in te zetten op natuurinclusieve landbouw

De provincie heeft de ambitie dat de Utrechtse boeren in 2050 op zodanige wijze produceren dat de kwaliteit van de leefomgeving voor de mens toeneemt en de Utrechtse biodiversiteit wordt versterkt. Natuurinclusieve landbouw en kringlooplandbouw worden daarvoor gestimuleerd.

De provincie wil graag natuurinclusieve kringlooplandbouw stimuleren door middel van doelsturing, te beginnen met de Utrechtse Monitoring Duurzame Landbouw (UMDL) en Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's). De KPI's kunnen ook gebruikt worden om de voortgang in de provincie te monitoren. Het streven is dat in 2030 50% van de grondgebonden bedrijven natuurinclusief werkt op tenminste het niveau van landschapsbeheer. In het UPLG hebben we aangegeven dat we in bepaalde

kwetsbare gebieden zoals overgangsgebieden naar een hoger niveau van natuurinclusieve landbouw streven.

Monitoring en evaluatie

Voor flexibel en adaptief beleid en voor een effectieve uitvoering is het nodig om te monitoren. In het BPN zal hiervoor een hoofdstuk monitoring en evaluatie opgenomen worden. Hierin wordt aangegeven op welke wijze wordt gemonitord en wanneer de evaluatie van het programma zal plaatsvinden. Om het beleid zo goed mogelijk te kunnen evalueren worden in het beleidsprogramma zo concreet mogelijke beleidsdoelen (outcome) geformuleerd met bijpassende indicatoren.

In interprovinciaal verband loopt een landelijk Verbeterprogramma VHR-monitoring, dat zich richt op het verbeteren van natuurmonitoring in Nederland. BIJ12, de provincies en de ministeries van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) en Infrastructuur en Waterstaat (I enW) werken dit programma de komende jaren verder uit. Het verbeterprogramma focust op drie thema's: Doelbereik, Omgevingscondities en de monitoring van Uitvoering natuurmaatregelen. Hierbij is gekozen voor 'VHR breed', dat wil zeggen monitoring in alle gebieden: NNN, Natura 2000 en daarbuiten. Wij werken gezamenlijk met het Rijk en andere provincies aan de verdere ontwikkeling van deze natuurmonitoring en zullen dit ook gebruiken voor de Utrechtse natuurinventarisaties en -monitoring.

Bronnen

[Omgevingsvisie provincie Utrecht PS 10 maart 2021 INTERACTIEF.pdf](#)

[natuurvisie provincie utrecht 2017.pdf](#)

[Toekomst landbouw en voedsel Provincie Utrecht 2050](#)

[Beleidsnota wet natuurbescherming \(1\).pdf](#)

[Ecologische Rapportages 2024](#)

[Datastrategie 2024-2026](#)

[Rapportage Natuur 2021-2024](#)

[Coalitieakkoord provincie Utrecht 2023-2027](#)

[Programmabegroting 2025.pdf](#)

Nederland natuurpositief (2019) [pdf](#)

PBL 2023, [De betekenis van het VN 'Kunming-Montreal Raamwerk voor biodiversiteit' voor het Nederlandse beleid](#)

[Living Planet report WWF](#)

Natuurverkenning 2050 [WOt-rapport 136](#)

RLI Natuurinclusief Nederland [Natuurinclusief Nederland Raad voor de leefomgeving en de infrastructuur](#)

Rijksnatuurvisie (2014) [pdf](#)

[Naar een breder gedragen natuurbeleid in Nederland](#)